

Burgerschap versterken én ‘meten’ met behulp van ZienVo!

Versie november 2024

Burgemeester Jamessingel 2
2803 PD GOUDA
KvK 81749481
info@gouwe-academie.nl
www.gouwe-academie.nl

Sinds augustus 2021 is er de wettelijke opdracht burgerschap voor de scholen. En ook daarvoor werd van scholen al verwacht aandacht te besteden aan burgerschapscompetenties. Scholen hebben de plicht om ‘actief burgerschap en sociale cohesie’ te bevorderen. En veel scholen zien dit ook als kans, omdat ze leerlingen graag goed willen voorbereiden op een plek in de maatschappij. Waarbij leerlingen hun verantwoordelijkheid nemen.

Gouwe Academie is al jaren expert als het gaat om het versterken van de sociale competenties. De afgelopen twee jaar hebben we onze hulpmiddelen en begeleiding uitgebreid naar maatschappelijke/burgerschapscompetenties. Burgerschapscompetenties liggen namelijk in het verlengde van de sociale competenties. Door deze twee aspecten van de ontwikkeling te combineren, kun je van grote betekenis zijn voor je leerlingen.

Onze expertise en hulpmiddelen bieden we aan via ons instrument Zien!Vo. Graag praten we je bij over wat Zien!Vo biedt op het gebied van burgerschap.

Wil je erover in gesprek? We staan graag voor je klaar! Je kunt mailen naar helpdeskzienvo@gouwe-academie.nl en we plannen een overleg.

Wat biedt Zien!Vo op het gebied van burgerschap

- Veel praktische tips om te komen tot doordacht en samenhangend beleid voor het burgerschapsonderwijs
- Ontwikkelpunten per bouw, gericht op kennis, vaardigheden en attitude
- Concrete handelingssuggesties met veel aandacht voor het pedagogisch handelen van de leerkracht.
- Vragenlijsten die in te vullen zijn op groeps- en leerlingniveau
- Adviezen hoe je op teamniveau in gesprek gaat over de mate waarin je je ambities al hebt gerealiseerd en hoe je in het vervolg nog beter afstemt op wat je leerlingen nodig hebben
- Uitnodigende portfoliokaarten om samen met leerlingen en hun ouders/verzorgers aan hun ontwikkeling te werken

De kaders: wet Burgerschap

De burgerschapswet van 2021 beschrijft dat er van scholen wordt verwacht dat leerlingen leren over basiswaarden: menselijke waardigheid, gelijkheid, solidariteit en vrijheid. Deze basiswaarden worden geacht terug te komen in de school(cultuur) en de leerlingen dienen inzicht in, kennis van en respect voor de betekenis van deze basiswaarden te ontwikkelen. De uitwerking van de wet Burgerschap spreekt concreter over de volgende zaken: vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, afwijzen van discriminatie, verdraagzaamheid, het afwijzen van onverdraagzaamheid (tolerantie), onderling begrip, respect en autonomie. Hieronder schematisch weergegeven.

Basiswaarde	Concretisering
Vrijheid	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijheid van meningsuiting • Bevordering van de autonomie
Gelijkheid	<ul style="list-style-type: none"> • Gelijkheidsbeginsel • Afwijzen van discriminatie
Solidariteit	<ul style="list-style-type: none"> • Verdraagzaamheid • Begrip/respect • Verantwoordelijkheidsbesef • Afwijzen van onverdraagzaamheid

Aanbod van Gouwe Academie met betrekking tot burgerschap op het voortgezet onderwijs

Burgerschapontwikkeling op school gaat over kennis (weten), vaardigheden (kunnen) en attitude (willen), met betrekking tot de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

1. Als eerste moet je helder hebben aan welke doelen je als school wilt werken. Hiervoor bieden wij meerdere leerlijnen aan voor burgerschap. De **leerlijn** is een uitgebreide leerlijn waarbij wij de school stimuleren om deze passend te maken voor de eigen populatie van de school: welke doelen zijn mogelijk meer of minder belangrijk voor de leerlingen op jouw school?
2. Bepaal als school de **ambitie** die je hebt. In welke mate moeten de leerlingen beschikken over de gekozen burgerschapscompetentie? Hoe zelfstandig moeten ze de aspecten weten, kunnen en willen?
3. Als het ambitie niveau duidelijk is, stel je het concrete **aanbod** vast. Door middel van lessen uit methoden en aanvullende activiteiten. Zorg voor samenhang in het aanbod, en let er op dat het aanbod planmatig en doelgericht is. In Zien!Vo bieden wij ontwikkelpunten per bouw en handelingssuggesties (activiteiten).
4. De volgende stap is om de **leerlingen te betrekken** bij het bereiken van de doelen, stimuleer de leerlingen om zelf verantwoordelijkheid te nemen om de doelen te gaan bereiken en bespreek met hen de relevantie. Portfolio-bladen kunnen hierbij worden ingezet om het formatief leren te faciliteren.
5. Besteed tot slot aandacht aan de **pedagogische vaardigheden van de docenten**. Burgerschap is niet even een lesje waarbij kennis wordt overgedragen. Burgerschap gaat om de vaardigheden en attitudes die de leerling ontwikkelt!

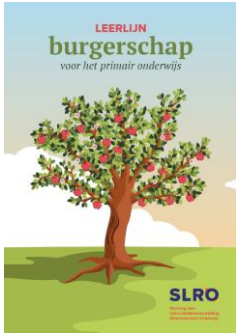

Twee typen vragenlijsten met bijbehorende ontwikkelpunten en handelingssuggesties voor burgerschap in Zien!Vo

Er zijn twee opties voor burgerschap in Zien!Vo als het gaat om vragenlijsten én om ontwikkelpunten die het aanbod vormen.

1. Een indeling op basis van de leerlijn van de SLRO (op basis van de christelijke identiteit)
2. De themalist burgerschap (zonder verwijzing naar een specifieke religie).

In de volgende tabel worden de varianten iets uitgebreider getypeerd.

Burgerschapsmodel	Kenmerken	Kenmerken vragenlijst in Zien!Vo
SLRO VO Burgerschap 	<ul style="list-style-type: none"> - Burgerschapscompetenties verdeeld over zes thema's: samen, verschillen, schepping, digitaal, democratie, wereld. - Doelen op het gebied van kennis, vaardigheden en attitude - Koppeling met de democratische basiswaarden - Christelijke lijn, passend bij SLRO-leerlijn (PO)	<ul style="list-style-type: none"> - Uitgebreide vragenlijsten - Onderbouw vaardigheden lijst voor de leerling - Bovenbouw vaardigheden lijst voor de leerling - Zes attitude vragen voor de docent
VO Burgerschap	<ul style="list-style-type: none"> - Burgerschapscompetenties verdeeld over zes thema's: samen, verschillen, duurzaamheid, digitaal, democratie, wereld. - Doelen op het gebied van kennis, vaardigheden en attitude - Koppeling met de democratische basiswaarden	<ul style="list-style-type: none"> - Uitgebreide vragenlijsten - Onderbouw vaardigheden lijst voor de leerling - Bovenbouw vaardigheden lijst voor de leerling - Zes attitude vragen voor de docent

Noot: elke vragenlijst heeft de antwoordopties 4,3,2,1, met de volgende betekenis:

4: De leerling laat het gedrag vrijwel altijd zien, zowel in een uitnodigende als in een niet uitnodigende situatie.

3: De leerling laat het gedrag altijd in een uitnodigende, en soms in een moeilijke, niet uitnodigende situatie zien

2: De leerling laat het gedrag alleen in makkelijke, uitnodigende situaties zien

1: De leerling laat het gedrag vrijwel niet zien.

Voorbeeld van een vragenlijst uit VO, met de antwoordopties

Vrijwel altijd, ook in moeilijke situaties

Soms, ook in moeilijke situaties

Alleen in makkelijke situaties

HOME
VRAGENLIJST
COCKPIT
RAPPORTEN
BEHEER
INFORMATIEF

1. SA: De leerling kan problemen in de klas oplossen met behulp van de leraar. 4 3 2 1

2. SA: De leerling kan zelf bedenken waarmee hij een ander kan helpen. 4 3 2 1

3. SA: De leerling kan zijn mening geven over dingen die hij niet eerlijk vindt. 4 3 2 1

4. SA: De leerling komt op voor de mensen om hem heen (bijv. familie of vrienden). 4 3 2 1

5. SA: De leerling kan zijn mening geven over onrecht in de geschiedenis. 4 3 2 1

< Selectie wijzigen
Annulleren
Opslaan

4 = De leerling laat het gedrag vrijwel altijd zien, zowel in een uitdagende, als in een niet uitdagende situatie.

3 – 3.9 = De leerling laat het gedrag altijd in een uitdagende, en soms in een moeilijke, niet uitdagende situatie zien.

2 – 2.9 = De leerling laat het gedrag alleen in een makkelijke, uitdagende situatie zien.

1 – 1.9 = De leerling laat het gedrag vrijwel niet zien.

Voorbeeld Burgerschap SLRO VO in de cockpit van Zien!Vo

		SLRO VO BURGERSCHAP											
		SAMEN		VERSCHILLEN		SCHEPPING		DIGITAAL		DEMOCRATIE		WERELD	
		Samen - Vaardigheden	Samen - Attitude	Verschillen - Vaardigheden	Verschillen - Attitude	Schepping - Vaardigheden	Schepping - Attitude	Digitaal - Vaardigheden	Digitaal - Attitude	Democratie - Vaardigheden	Democratie - Attitude	Wereld - Vaardigheden	Wereld - Attitude
☐ Alles selecteren ☐ Toon statistieken Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken													
☐ Özlem Adsiz ▶	mentor Eva null Geerl...		2		3		1		4		4		3
☐ Christian Bark ▶	mentor Eva null Geerl...		1		2		3		4		2		1
☐ Marije ten Maas ▶	mentor Eva null Geerl...		1		2		3		4		4		2
	leerling Marije ten Maas	3		2.4		3		3		2.4		2.8	
	leerling Marije ten Maas	3.1		2.6		2.6		2.9		2.2		3.1	

Het werken met de vragenlijsten van Zien!Vo

- **Leerlingvragenlijsten** worden bij voorkeur ingevuld, nadat de leerlingen in leersituaties zijn geweest of gebracht waarin een beroep is gedaan op de competenties. Leerlingen hebben dan zelf kunnen ontdekken/ervaren in welke mate ze de aspecten beheersen (vaardigheden).
- **Docentvragenlijsten**
  - o In eerste instantie in te vullen voor de groep als geheel; al is het ook mogelijk om het per leerling te doen
  - o De resultaten zijn een goede indicatie/graadmeter aan het begin van of halverwege het schooljaar om een indicatie te krijgen waar de leerlingen staan met de burgerschapscompetenties.
  - o Het betreft een grove screening die je helpt om te kijken welke thema's mogelijk nog meer aandacht vragen op groeps-, bouw- en/of schoolniveau
  - o Wanneer je kiest voor invullen op groepsniveau:
    - Vraag je af welke antwoordoptie geldt voor minstens 80% van de leerlingen van de klas
    - Als je twijfelt tussen twee antwoordopties, kies je de laagste.
    - Noteer tijdens het invullen per vraag welke leerlingen (of ontwikkelpunten, bij kennis/attitude) de score nog NIET halen. Hoewel je voor die aspecten waarschijnlijk niet op groepsniveau aan de slag zult gaan, dien je wel te kijken of je die leerlingen extra ondersteuning kunt bieden op die doelen. Zeker als het belangrijke doelen betreft.
    - Wanneer je werkt met een groepsplan voor sova, is het aan te raden om de voornemens voor burgerschap op groepsniveau én de individuele doelen, daarin te noteren, zodat je de doelen en aanpak/ondersteuning voor sociale en maatschappelijke competenties bij elkaar hebt staan.

Scholen hebben de flexibiliteit om zelf te bepalen hoe ze de vragenlijsten en observatielijsten willen gebruiken. De vragenlijsten zijn een middel om een beeld te krijgen van de burgerschapscompetenties! Stel op basis hiervan het aanbod vast, zodat de leerlingen kunnen groeien. Voorbeelden van flexibiliteit:

- Invullen op groepsniveau of leerlingniveau
- Alle stellingen in één keer, of per thema in een periode
- Formatief of summatief gebruiken van de resultaten

Tips voor teamgesprek naar aanleiding van de ingevulde vragenlijsten op klasniveau

1. De resultaten van de vragenlijsten vormen het STARTPUNT voor het gesprek met het team
2. Vergelijk de resultaten met de vooraf gekozen ambitie/norm.
3. Geef aan welke vaardigheden en attitude relatief veel aanwezig zijn (minimaal de ambitie):
  - a. Bespreek met elkaar wat jullie daar aan hebben bijgedragen en hoe je dat kunt vasthouden/benutten
4. Geef aan welke vaardigheden en attitude relatief weinig aanwezig zijn (minder dan de ambitie):
  - a. Bespreek met elkaar hoe belangrijk en relevant de aspecten zijn voor jullie doelgroep. Neem daarbij mee hoeveel ze bijdragen aan het ontwikkelen van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.
5. Als je met elkaar besluit dat aspecten belangrijk en relevant zijn voor de leerlingen van jullie school: maak afspraken hoe je er extra aandacht aan gaat geven, zodat je streeft naar je ambitie:
  - a. Kijk als eerste in welke methodelessen de doelen mogelijk nog aan bod gaan komen
  - b. Als daar niets /niet genoeg staat: kijk in Zien!Vo bij de handelingssuggesties of je iets kunt met de genoemde tips
  - c. Ontwikkel met elkaar aanvullende lessuggesties of bespreek hoe je in lessen die toch al gegeven gaan worden, de burgerschapscompetenties op een logische manier kunt integreren.
6. Besluit wanneer je wél tevreden bent en hoe je dat gaat vaststellen te zijner tijd.

Wees je ervan bewust dat het vooral om trends en om het gesprek gaat. Meer dan om de daadwerkelijke getallen. Bovendien blijft het belangrijk om met elkaar af te stemmen dat de stellingen en antwoordopties op een vergelijkbare manier worden geïnterpreteerd.

Bewust pedagogisch handelen

Het versterken van attitudes is iets heel moois! Juist het bezig zijn met persoonsvorming is iets dat onderwijsprofessionals als waardevol ervaren. Het vraagt wel specifieke competenties van leerkrachten om de kansen die zich de hele dag voordoen te zien en te benutten. Waarbij we ons er ook van bewust zijn dat dit niet maakbaar is. Maar als je weet welke mogelijkheden er zijn om persoonsvorming uit te lokken, te stimuleren en te bevorderen, en je bent hier bewust mee bezig, dan ben je van grote betekenis voor leerlingen.

Binnen Zien!Vo adviseren we om bewust de volgende 8 pedagogische vaardigheden in te zetten:

Tijdens interactieve werkvormen in studiemomenten, laten we leerkrachten reflecteren op hun handelen op dit gebied en bieden we tools en tips om deze aspecten de hele dag door in te zetten.

Vereisten met betrekking tot monitoring van de burgerschapscompetenties

Als school zul je willen weten in welke mate alle inspanningen die je doet om de leerlingen te ondersteunen bij het ontwikkelen van burgerschapscompetenties, ook leiden tot wat je wilde.

Daarnaast wordt ook door de onderwijsinspectie van scholen verwacht dat de resultaten worden gemonitord en dat de school hiervan leert. Hierbij onderscheidt de onderwijsinspectie drie aspecten. De monitoring draagt bij aan:

1. Schoolontwikkeling
2. Verbetering van het individuele leerproces
3. Externe verantwoording.

Om dit in goede banen te leiden is het gesprek over de resultaten in het team of per bouw noodzakelijk! Worden de resultaten herkend? Zijn jullie tevreden over de resultaten in vergelijking met de ambitie? Welke doelen stel je voor de volgende periode?

Zoals beschreven staat in de memorie van toelichting wordt verwacht van de scholen dat de school zelf waakt voor een doorgaande burgerschapslijn en dat hierop wordt gemonitord. Hoe en op welke manier je dat doet, kan op verschillende manieren. De onderwijsadviseurs van Gouwe Academie zijn beschikbaar om met je mee te denken welke manier het beste past bij jouw school en hoe je Zien!Vo daarbij zou kunnen inzetten.

Concluderend

De wet burgerschap vraagt van de school om leerlingen te laten groeien in de democratische basiswaarden, waarbij het gaat om kennis, vaardigheden en attituden. Dit vraagt om schoolontwikkeling, verbetering van het individuele leerproces en verantwoording naar externen.

Door middel van een leerlijn met doelen/ontwikkelpunten én handelingssuggesties voor burgerschap en het vaststellen hoe zelfstandig leerlingen daarover moeten beschikken, bepaal je de ambitie, kom je tot een passend aanbod en ga je samen met je leerlingen op een uitdagende manier aan de slag.

Zien!Vo biedt twee leerlijnen en bijbehorende vragenlijsten om met burgerschap aan de slag te gaan. SLRO VO burgerschap en VO burgerschap. Beide leerlijnen en vragenlijsten helpen om een beeld te vormen over de burgerschapscompetenties van de leerlingen. Met het afnemen van de vragenlijsten in Zien!Vo krijg je per groep of leerling inzichtelijk waar de leerlingen nu staan, en voer je met elkaar het gesprek of extra aandacht voor één of meer aspecten relevant is en hoe je daar in je aanbod en ondersteuning naar toe probeert te werken.

Wil je vrijblijvend meer informatie?

Neem contact met ons op en we plannen een online overleg

helpdeskzienvo@gouwe-academie.nl